

9 Sukupuolistereotyytiat suomalaisessa politiikassa

Åsa von Schoultz, Mikaela Henriksson ja Elina Kestilä-Kekkonen

Johdanto

Suomen on katsottu usein olevan sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen eturintamassa. Nykyistä hallitusta johtaa 34-vuotias Sanna Marin ja hallituksen ministereistä enemmistö on naisia. Nämä kansainvälisestikin noteeratut ilmiöt ovat entisestään vahvistaneet Suomen mainetta tasa-arvoisena maana.

Mielikuva naisten vahvasta asemasta suomalaisessa politiikassa ei kuitenkaan ole syntynyt hetkessä vaan sen juuret ovat pitkällä historiassa. Suomalaiset naiset saivat toisena maailmassa äänioikeuden vuonna 1906 ja ensimmäisissä eduskuntavaaleissa vuonna 1907 kuusi prosenttia valituista kansanedustajista oli naisia (Lefkofridi ym. 2019). Naisten osuus eduskunnassa on noussut tasaisesti siitä lähtien, ja suhteellisesti eniten naisia valittiin vuoden 2019 vaaleissa, 47 prosenttia (93 edustajapaikkaa 200:sta paikasta). Myös naisministerien osuus on ollut perinteisesti korkea, 40–60 prosenttia 1990-luvun alusta alkaen (Lefkofridi ym. 2019). Suomessa on myös, toisin kuin monissa muissa maissa, ollut naispresidentti. Tarja Halonen valittiin tehtävään kahdesti (2000–2012).

Mutta onko perinteiset näkemykset naisista ja miehistä politiikassa haihtuneet, vai näkyvätkö sukupuolistereotyytiat myös Suomessa, jossa kaikilla puolueilla on naisehdokkaita ja naisjohtajuuden kulttuuri on suhteellisen vahva? Stereotyyppiä tarkoitetaan jonkin väestöryhmän ominaisuuksia koskevia uskomuksia, ja näiden uskomusten yleistämistä koko ryhmän ominaisuudeksi. Stereotyyppiä on ikään kuin oikopolku, jota voidaan soveltaa, mikäli kyseisestä henkilöstä tai tilanteesta ei ole tarkempaa tietoa. Stereotyytiat ovat kustannustehokas tapa muodostaa näkemys yksilöstä keräämättä hänestä lisäinformaatiota. Koska

stereotyyppit ovat kuitenkin ryhmän ominaisuus, ne eivät ota huomioon yksilöllistä vaihtelua ja tuomitsevat jokaisen ryhmään kuuluvan samoilla standardeilla (Koch 2000, 415). Yhteiskunnan monista stereotyyppioista keskitymme tässä luvussa sukupuoliin liittyviin stereotyyppioihin, eli siihen millaisia naisten ja miesten uskotaan ”olevan”. Sukupuolistereotyyppit lähtevät näin ollen ajatuksesta, että yksi tai useampi psykologinen piirre on naisille ominaisempi kuin miehille, ja toisinpäin, ja jotkut tehtävät ja roolit sopivat paremmin naisille tai miehille (Williams & Best 1982, 15).

Psykologian alan tutkimukset ovat osoittaneet, että naisten läsnäolo perinteisesti miesten dominoimilla areenoilla tapaa heikentää sukupuolistereotyyppioita (Smyth & Nosek, 2015). Siksi naisten vahvan edustuksen suomalaisessa politiikassa voisi olettaa ehkäisevän naisiin kohdistuvia negatiivisia stereotyyppioita. Gender Barometer -aineiston valossa näin onkin käynyt: Lefkofridin, Gigerin ja Hollin (2019) tutkimus osoitti, että sukupuolistereotyyppit vähenivät merkittävästi vuosina 1998–2012.

Tässä luvussa tarkastelemme eduskuntavaaliehdokkaiden näkemyksiä sukupuolistereotyyppioista. Vastaavaa aineistoa ei aiemmin ole ollut saatavilla. Verrattuna keskiwertokansalaiseen, kansanedustajaehdokkailla voidaan olettaa olevan enemmän kokemusta poliittisesta päätöksenteosta ja myös enemmän poliittista tietämystä. Näin ollen myös sukupuolistereotyyppioiden tulisi olla heikompia. Tarkastelemme tätä olettamusta vertaamalla kansanedustajaehdokkaiden ja kansalaisten näkemyksiä. Lisäksi tutkimme, missä ehdokasryhmissä sukupuolistereotyyppit ovat mahdollisesti korostuneempia kuin toisissa. Tarkastelun kohteena on kaksi sukupuolistereotyyppioiden tyyppiä: persoonallisuuden piirteisiin liittyvät stereotyyppit ja poliittisiin asiakysymyksiin liittyvät stereotyyppit.

Sukupuolistereotyyppioiden aiempi tutkimus

Aiempi sukupuolistereotyyppioita politiikassa käsitellyt tutkimus on pääosin keskittynyt äänestäjien havaintoihin ehdokkaista, ja siihen miten nämä havainnot ovat vaikuttaneet äänestyskäyttäytymiseen. Tutkimusta on tehty eniten Yhdysvalloissa, jossa tulokset ovat osoittaneet sukupuolistereotyyppioiden vaikuttavan äänestäjien asenteisiin, ja olevan vahingollisia erityisesti naispuolisten ehdokkaiden vaalimenestyksen kannalta. Stereotyyppit liittyvät sekä persoonallisuuden piirteisiin, että poliittisiin asiakysymyksiin. Persoonallisuuden piirteistä naisiin liitetään usein lämpö, pehmeys, myötätuntoisuus, yhteisymmärryksen pyrkiminen, kiltteys ja emotionaalisuus, kun taas miehiin liitetään vastaavasti loogisuus, rationaalisuus, määrätietoisuus, päättäväisyys ja vahva johtajuus. Nämä piirteet tekevät miehistä usein kansalaisten silmissä sopivampia edustamaan kansalaisia (Alexander & Andersen 1993; Huddy & Terkildsen 1993; Kahn & Fridkin 1996; Koch 1999; Lawless 2004).

Johtajuuteen liitettyjä sukupuolistereotyyppioita pidetään yleensä merkittävänä kynnyksinä naisille politiikassa, koska johtajuuteen liitetyt ominaisuudet ovat ristiriidassa naisiin yleisesti liitettyjen ominaisuuksien kanssa (Rhode & Kellerman 2007). Naissukupuoleen usein yhdistetty kiltteys ja miellyttävyys, ja heikompi kyky tehdä kovia päätöksiä eivät kuulu perinteisesti vahvalta johtajalta vaadittaviin ominaisuuksiin (Carli & Eagly 2007, 128–129; Rhode & Kellerman 2007). Toisaalta jos nainen omaa miehisiksi miellettyjä johtajuuden piirteitä, sitä ei välttämättä pidetä positiivisena. Tämä voi olla vahingollista, sillä suosiota ja kunnioitusta pidetään osana menestyksestä johtajuutta (Rhode & Kellerman 2007). Tutkimus kuitenkin osoittaa, että perinteinen käsitys johtajuudesta muuttuu, kun naisia valitaan edustamaan kansalaisia päätöksentekoihin ja johtotehtäviin (Lefkofridi ym. 2019).

Poliittisiin asiakysymyksiin liittyvät sukupuolistereotyyppiat sisältävät oletuksia siitä, mitkä politiikkalohkot kiinnostavat nais- tai miesehdokkaita, tai millä aloilla heillä nähdään olevan eniten asiantuntemusta. Asiakysymyksiä koskevat stereotyyppiat ovat usein yhteydessä persoonallisuuden piirteitä koskeviin stereotyyppioihin: politiikkalohkot voivat olla joko ”myötätuntoa vaativia” tai ”kovia” (Dolan 2004). Miesten katsotaan olevan kykenevämpiä toimimaan miehisillä aloilla, kuten taloudessa ja puolustus- ja turvallisuuspolitiikassa, kun taas naisten aloina pidetään enemmän sosiaalipolitiikkaa, kuten terveydenhuoltoa ja perhepolitiikkaa, sekä ympäristöpolitiikkaa ja tasa-arvokysymyksiä (esim. Alexander & Andersen 1993; Koch 2000; Matland 1994; Huddy & Terkildsen 1993).

Tutkimus on osoittanut, että asiakysymyksiin liitetyt stereotyyppiat voivat vaikuttaa siihen, suositaanko vaaleissa nais- vai miespuolisia ehdokkaita. Suosimisen suunta riippuu siitä, mikä on maan keskeisin ongelma vaalien ajankohtana. Jos äänestäjiä huolettavat sosiaalipoliittiset kysymykset, kuten terveydenhuolto, tämä on naisehdokkaille edullista. Jos taas pinnalla ovat valtion kilpailukykyyn liittyvät asiat, kuten sota tai talouden tila, miesehdokkaat hyötyvät tilanteesta (Lammers ym. 2009). Tämä selittää osin sitä, miksi miesehdokkaat menestyivät vuoden 2015 eduskuntavaaleissa paremmin kuin vuoden 2019 vaaleissa: vuoden 2015 vaalikeskustelua dominoi talousdiskurssi, kun taas vuonna 2019 sosiaalipoliittiset kysymykset olivat vahvemmin esillä agendalla.

Aineisto

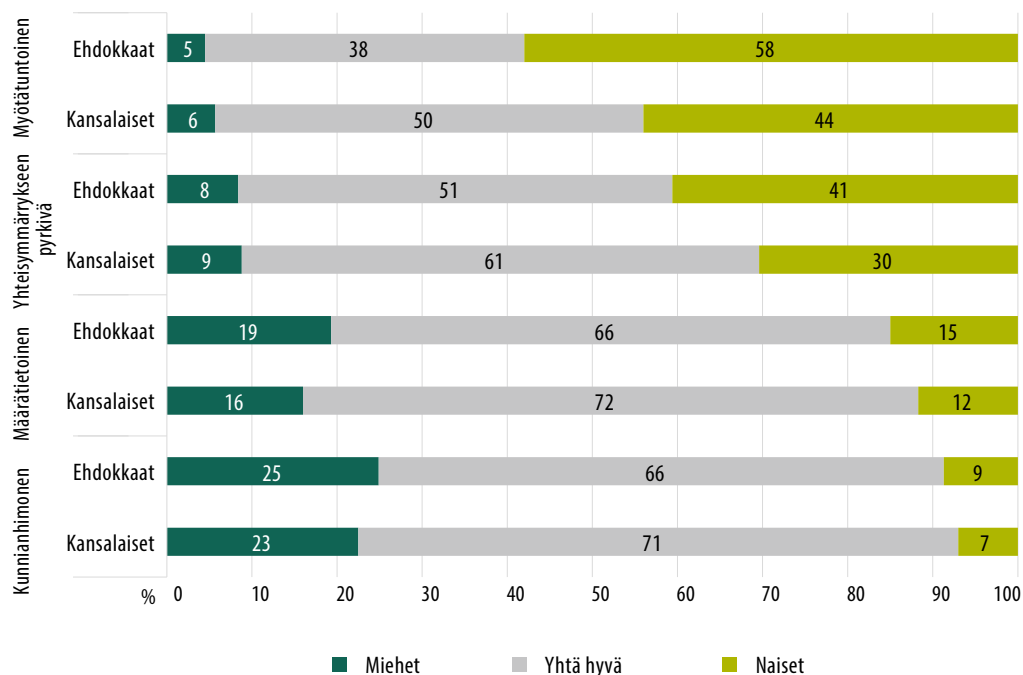
Empiirinen analyysi perustuu kahteen aineistoon. Pääasiallinen aineisto on Eduskuntavaaliehdokkaat 2019 -tutkimus. Toinen aineisto on Eduskuntavaalitutkimus 2019 (Isotalo ym. 2020), joka perustuu eduskuntavaalien jälkeen äänestäjäkunnalle tehtyyn kyselytutkimukseen. Kyselytutkimus on tehty pääosin käyntihaastatteluina, mutta sisältää myös ns. perävaunun, jonka vastaaja täyttää itsenäisesti haastattelun jälkeen.

Empiirisessä osiossa analysoimme kahta molemmista aineistoista löytyvää identtistä kysymyspatteristoa: 1) persoonallisuuden piirteisiin liittyviä väittämiä (*Kuvaavatko seuraavat ominaisuudet mielestäsi paremmin mies- vai naispoliitikkoja?*), ja 2) asiakysymyksiin liittyviä väittämiä (*Kumpaa sukupuolta oleva poliitikko, mies vai nainen, kykenee mielestäsi toimimaan paremmin seuraavilla politiikan osa-alueilla?*). Vastauskaala molemmissa kysymyksissä on seitsenportainen, jossa pienemmät luvut viittaavat miespoliitikkoihin liitettyihin ominaisuuksiin ja suuremmat luvut naispoliitikkoihin liitettyihin. Keskimäiset luvut kuvaavat sukupuolineutraalia asennoitumista. Aluksi ryhmittelemme skaalan luvut kolmeen kategoriaan (”naiset”, ”miehet” ja ”yhtä hyvin/hyviä”) ja sen jälkeen laskemme indeksin, jolla pyritään arvioimaan stereotyyppittelyn keskimääräistä astetta eri ehdokasryhmissä.

Sukupuolistereotypiat: kansanedustajaehdokkaat ja äänestäjäkunta

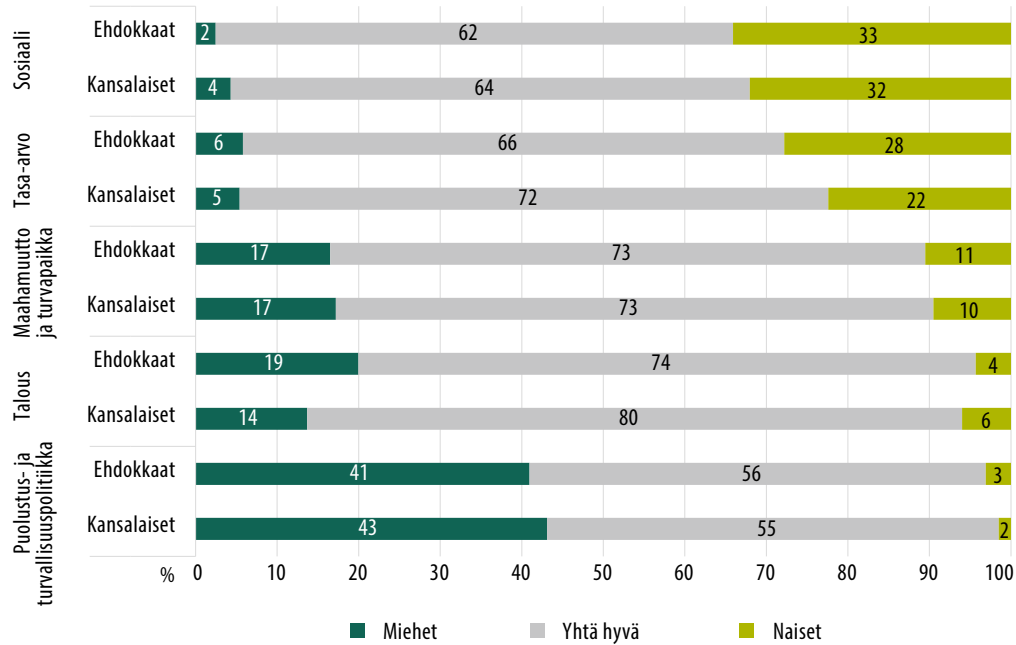
Vertaamme aluksi persoonallisuuden piirteisiin liitettyjä sukupuolistereotypioita kansanedustajaehdokkaiden ja kansalaisten keskuudessa. Kuvio 9.1 osoittaa oletetusti, että piirteet kuten ”myötätuntoinen” ja ”yhteisymmärrykseen pyrkivä” liitetään vahvasti naispoliitikkoihin, kun taas miespoliitikkoihin yhdistyvät piirteet kuten ”määrätietoinen” ja ”kunnianhimoinen”. Kiinnostavaa ja odotusten vastaista on kuitenkin se, että nämä stereotypiat ovat vahvempia ehdokkaiden kuin kansalaisten keskuudessa. Näin on erityisesti piirteen ”myötätuntoinen” kohdalla: lähes 60 prosenttia ehdokkaista pitää sitä enemmän naispoliitikkojen ominaisuutena, kun kansalaisista näin ajattelee 44 prosenttia. Sama, mutta heikompi yhteys näkyy piirteen ”yhteisymmärrykseen pyrkivä” kohdalla: 41 prosentille ehdokkaista se on ennen kaikkea naispoliitikkojen ominaisuus, kun taas kansalaisista vain vajaalle kolmannekselle. Stereotypiat vaikuttavat olevan myös asymmetrisia: perinteisesti naisiin liitettyt persoonallisuuden piirteet linkittyvät vahvemmin naispoliitikkoihin kuin perinteisesti miehiin liitettyt piirteet miespoliitikkoihin. Näyttääkin siltä, että naispoliitikot ovat onnistuneet sisällyttämään joitain miehiksi miellettyjä piirteitä portfolioonsa, kun taas miehillä feminiinisten piirteiden sisällyttäminen omaansa on onnistunut huonommin.

Kuvio 9.1 Persoonallisuuden piirteet, jotka sopivat paremmin nais- tai miespuolisiin ehdokkasiin: Ehdokkaiden ja kansalaisten näkemykset (%).

Kuviossa 9.2 on esitetty neljään eri politiikkalohkoon liitetyt sukupuolistereotyypit ehdokkaiden ja kansalaisten osalta. Verrattuna persoonallisuuden piirteitä koskeneisiin tuloksiin, asiakysymysten suhteen sekä kansalaisilla että ehdokkailla näyttäisi olevan vähemmän sukupuolistereotyyppioita. Suurin osa sekä kansalaisista että poliitikoista katsoo, että sekä nais- että miespoliitikot ovat yhtä sopivia toimimaan kaikilla mainituilla politiikkalohkoilla. Myös ero kansalaisten ja poliitikkojen näkemysten välillä on pienempi, vaikka eron suunta on sama: ehdokkailla on keskimäärin vahvemmat sukupuolistereotyypit kuin kansalaisilla. Vahvimmin sukupuoliväritynyt politiikkalohko on puolustus- ja turvallisuuspolitiikka: yli 40 prosenttia sekä ehdokkaista että kansalaisista pitää miespoliitikkoja kykenevämpinä toimimaan tällä alueella. Naispoliitikkojen katsotaan puolestaan olevan sopivampia toimimaan sosiaalipolitiikan ja tasa-arvokysymysten parissa, vaikkakin tämä stereotypia on heikompi: vain 30 prosenttia ehdokkaista ja äänestäjistä ajattelee näin.

Kuvio 9.2 Asiakysymykset, jotka sopivat paremmin miesten tai naisten hoidettavaksi: Ehdokkaiden ja kansalaisten näkemykset (%).

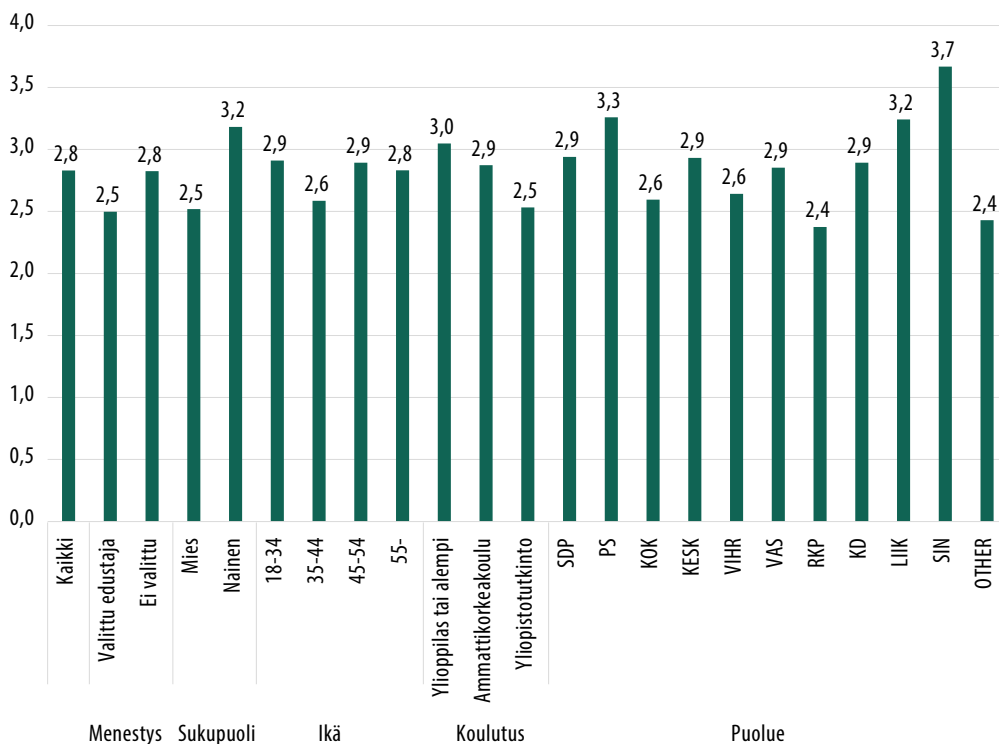

Sukupuolistereotypiat eri ehdokasryhmissä

Seuraavaksi tarkastelemme, ovatko sukupuolistereotypiat voimakkaampia tietyissä ehdokasryhmissä. Tarkastelu alkaa jälleen persoonallisuuden piirteistä, ja sitä varten on luotu indeksi, joka summaa kaikki neljä patterin kysymystä (skaala 0–7). Indeksien keskiarvo on esitetty sukupuolen, koulutuksen, vaalimenestyksen ja puolueen suhteen kuviossa 9.3. Alhainen luku viittaa heikkoihin stereotypioihin ja korkea vahvoihin. Indeksit ei erottele miehiin tai naisiin liitettyjä stereotyyppioita.

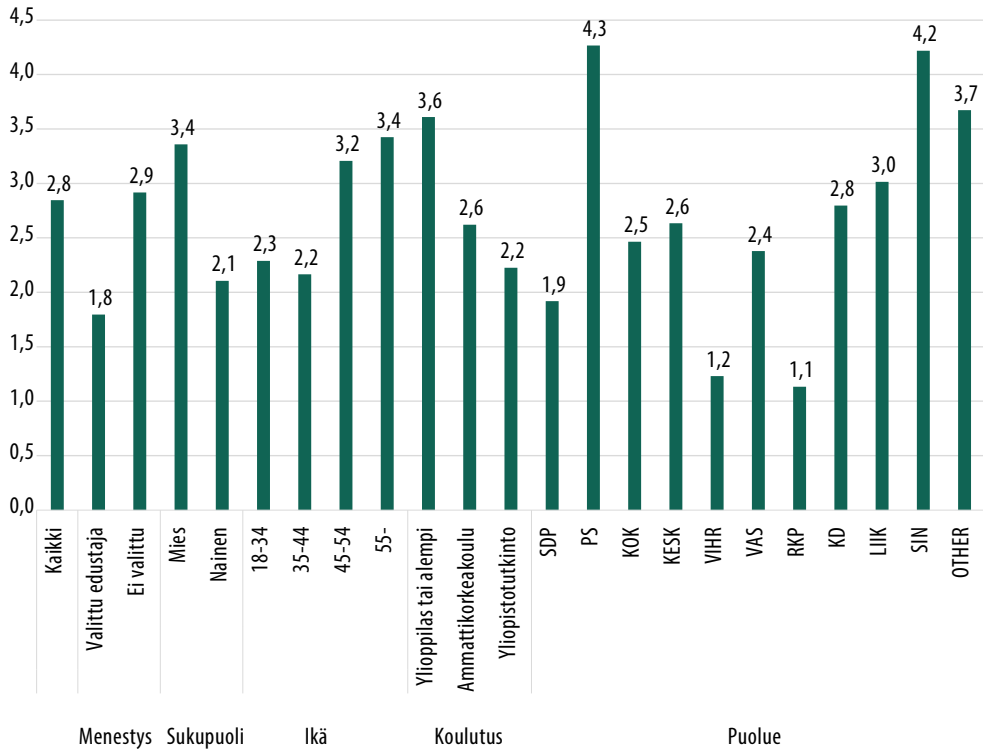
Tulosten yleiskuva on se, että erot ehdokasryhmien välillä ovat pieniä. Menestyksekkäillä eli valituksi tulleilla ehdokkailla stereotypiat ovat hieman heikompia. Yllättävämpää on ehkä se, että naispoliitikkojen sukupuolistereotypiat ovat jonkin verran vahvempia ja sukupuolten välinen ero on jopa suurempi kuin valituksi tulleiden ja valitsematta jääneiden välinen ero. Arvattavampi tulos koskee koulutusta. Heikoimmat stereotypiat ovat ehdokkailla, joilla on yliopistotutkinto. Myös puolueiden välillä on kiinnostavia eroja. Sinisten ja Perussuomalaisen ehdokkailla on vahvimmat sukupuolistereotypiat ja RKP:n ehdokkailla heikoimmat.

Kuvio 9.3 Persoonallisuuden piirteet, jotka sopivat paremmin nais- tai miespuolisiin ehdokkasiin: ehdokasryhmät (indeksi, keskiarvo 0–12).

Vaikka persoonallisuuden piirteitä koskevat stereotyyppit vaikuttavat jakaantuvan melko tasaisesti eri ehdokasryhmien välillä, asiakysymysten suhteen erot ovat suurempia. Kaiken kaikkiaan kuvion 9.4 osoittamat tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten tulosten kanssa. Ensinnäkin havaitsemme, että ehdokkaista valituksi tulleilla, naisilla, alle 45-vuotiailla ja korkeamman koulutuksen omaavilla on heikommat sukupuolistereotyyppit kuin valitsematta jääneillä, miehillä, vanhemmilla tai heikommin koulutetuilla. Analyysi osoittaa myös, että puolueet erottuvat toisistaan sukupuolistereotyyppioiden suhteen enemmän asiakysymyksissä kuin persoonallisuuden piirteissä. Perussuomalaisten ja Sinisten ehdokkailla on vahvemmat sukupuolistereotyyppit kuin ehdokkailla keskimäärin, kun taas päinvastainen pätee Vihreiden ja RKP:n ehdokkasiin. Tämä ero on linjassa sen suhteen, miten puolueet sijoittuvat sosiokulttuurisella politiikkaulottuvuudella (ns. GAL-TAN-akseli), sillä sukupuolten tasa-arvo on yksi sen tekijöistä (ks. luku 10).

Kuvio 9.4 Asiakysymykset, jotka sopivat paremmin miesten tai naisten hoidettavaksi: Ehdoksarhyhmät (indeksi, keskiarvo 0–15).

Analyyssi osoittaa selvästi, että sukupuolistereotyyppit ovat edelleen suomalaisessa politiikassa olemassa. Stereotyyppit vaikuttavat koskevan yleisemmin persoonallisuuden piirteitä, ja ne ovat jakautuneet suhteellisen tasaisesti eri väestöryhmiin. Tyypillisesti nais-sukupuoleen liitetyt persoonallisuuden piirteet kuten ”myötätuntoisuus” ja ”pyrkimys yhteisymmärrykseen” liitetään suhteellisen voimakkaasti edelleen naispoliitikkoihin. Miehiksi miellettyjen piirteiden, kuten ”kunnianhimoinen” ja ”määrätietoinen”, osalta ero ei kuitenkaan ole nais- ja miesehdokkaiden välillä yhtä suuri. Vaikuttaakin siltä, että tasa-arvon trendi on asymmetrinen: näkemys naispoliitkolle kuuluvista piirteistä on melko laaja, mutta miespoliitikkojen kohdalla verrattain kapea.

Asiakysymysten näkeminen stereotyyppisesti vaikuttaa sen sijaan olevan luonteeltaan enemmän poliittista. Suurimmalla osalla ehdokkaista ja kansalaisista ei ole sukupuolistereotyyppioita, ja ne joilla on, sijoittuvat poliittisesti konservatiivisempaan siipeen tai ovat vanhempaa sukupolvea. Asiakysymyksiin liittyvät sukupuolistereotyyppit ovat myös yleisempiä miehillä. Kiinnostava havainto on myös se, että sukupuolistereotyyppit ovat ehdokkaille tyypillisempiä kuin heitä äänestävillä kansalaisilla.

Johtopäätökset

Stereotypiat ovat aikaa säästäviä oikopolkuja. Ne toimivat apuna arvioitaessa yksittäisiä toimijoita, ilman, että jokaisesta yksilöstä on otettava erikseen selvää ja kerättävä tietoa. Sen sijaan ihmisryhmiin on helppo soveltaa tietoa siitä, millaisia he mielestämme ”yleisesti ovat”. Stereotypiat ovat käteviä, mutta ne myös peittävät alleen yksilöiden välisen vaihtelun. Sukupuoleen liitetyt stereotypiat siitä, millaisia naiset ja miehet yleensä ovat tai kuinka hyvin se sopivat hoitamaan eri politiikkalohkojen asiakysymyksiä, on luonut esteitä naisille politiikassa, sekä valituksi tulemisen, että johtoasemien saavuttamisen suhteen.

Sekä kansalaisten, että ehdokkaiden keskuudessa sukupuolistereotypioita on olemassa, vaikka ne eivät olekaan erityisen vahvoja. Näyttää myös siltä, että koska erityisesti politiikkalohkoihin liittyvät stereotypiat ovat vahvempia vanhempien sukupolvien keskuudessa, ne mahdollisesti heikentyisivät sukupolvenvaihdon myötä.

Tämän raportin aineisto kerättiin vuonna 2019, ennen kuin COVID-19 -kriisi tavoitti Suomen ja naisvoittoinen hallitus joutui vaikeiden päätösten ja muuttuvien tilanteiden eteen. Kiinnostava kysymys onkin, onko koronakriisin käsittely vaikuttanut siihen, miten naiset nähdään poliittisina johtajina ja siten jopa heikentänyt sukupuolistereotypioita. Keväällä 2020 hallitus sai kiitosta vahvasta johtajuudestaan ja selkeästä viestinnästään. Nojaten psykologian alan tutkimuksiin, vahva kriisijohtajuus voi vaikuttaa yleisemminkin käsityksiin naisista johtajina. Aivan kuten Tarja Halosen 12 vuotta kestänyt valtakausi laajensi näkemystä siitä, mitä presidenttiys ”on” ja mitä naiset ”voivat tehdä”.

Lähteet

- Alexander, Deborah ja Kristi Andersen (1993): Gender as a Factor in the Attribution of Leadership Traits. *Political Research Quarterly*, 46(3): 527–545.
- Carli, Linda L. ja Alice H. Eagly (2007): Overcoming resistance to women leaders: The importance of leadership style. Teoksessa Kellerman, Barbara ja Debora L. Rhode (toim.): *Women and leadership: The state of play and strategies for change*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Dolan, Kathleen (2004): *Voting for Women: How the Public Evaluates Women Candidates*. Boulder, CO: Westview Press.
- Huddy, Leonie ja Nayda Terkildsen (1993): The Consequences of Gender Stereotypes for Women Candidates at Different Levels and Types of Office. *Political Research Quarterly*, 6(3): 503–525.
- Isotalo, Veikko, Söderlund, Peter ja Åsa von Schoultz (2020): Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosuoritukset 2003–2019. Teoksessa Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina ja Hanna Wass (toim.) *Politiikan ilmastonmuutos – Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Kahn, Fridkin Kin (1996): *The political consequences of being a woman: How stereotypes influence the conduct and consequences of political campaigns*. Columbia University Press.
- Kellerman, Barbara ja Deborah L. Rhode (2007): *Women and leadership: The state of play and strategies for change*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Koch, Jeffery W. (2000): Do Citizens Apply Gender Stereotypes to Infer Candidates Ideological orientations? *The Journal of Politics*, 62(2): 414–429.
- Lammers, Joris, Gordijn, Ernestine H. ja Sabine Otten (2009): Iron ladies, men of steel: The effects of gender stereotyping on the perception of male and female candidates are moderated by prototypicality. *European Journal of Social Psychology*, 39: 186–195.
- Lawless, Jennifer L. (2004): Women, war, and winning elections: gender stereotyping in the post September 11th era. *Political Research Quarterly*, 53(3): 479–490.
- Lefkofridi, Zeo, Giger, Nathalie ja Anne M. Holli (2019): When All Parties Nominate Women: The Role of Political Gender Stereotypes in Voters' Choices. *Politics & Gender*, 15(4): 746–772.

Matland, Richard E. (1994): Putting Scandinavian Equality to the Test: An Experimental Evaluation of Gender Stereotyping of Political Candidates in a Sample of Norwegian Voters. *British Journal of Political Science*, 24(2): 273–292.

Smyth, Frederik L. ja Brian A Nosek (2015): On the Gender-Science Stereotypes Held by Scientists: Explicit Accord with Gender-Ratios, Implicit Accord with Scientific Identity. *Frontiers in Psychology*, 6: 415.

Williams John E. ja Deborah L. Best (1982): *Measuring sex stereotypes*. Sage Publications.